

UDK 929 (048.83)

Primljeno: 27. 02. 2021.

Stručni rad
Professional paper

Elvir Ković

AKRIBIČNA I EMPATIČNA BIOGRAFIJA BOSANSKOG NOBELOVCA

(Michael Martens, *U požaru svjetova: Ivo Andrić – jedan evropski život*, Buybook, Sarajevo, 2019)

Biografija Ive Andrića pod nazivom *U požaru svjetova: Ivo Andrić – jedan evropski život* iz pera uglednog njemačkog novinara i publiciste Michaela Martensa objavljena je 2019. godine u Beču, a potom u prevodu, prvo u Sarajevu pa u Beogradu i Zagrebu. Knjiga je to koja je, s obzirom na tematiku kojom se bavi, izazvala kako odobravanje tako i brojne polemike te prilično uzburkala ovdašnju regionalnu kulturnu scenu u protekloj godini. No, krenimo redom. Michael Martens je njemački novinar i pisac rođen 1973. u Hamburgu. Po prirodi posla boravio je i radio u više evropskih gradova, a trenutno živi u Beču i stalni je dopisnik Frankfurter Allgemeine Zeitunga. Dosad je objavio više knjiga od kojih je posljednja upravo biografija Ive Andrića. Treba istaknuti da nije slučajnost to što se Martens pozabavio nobelovcem Andrićem, ako imamo u vidu da se on i kao novinar i kao autor već duži niz godina bavi geopolitičkom i kulturnom prošlošću, kao i savremenim pitanjima i problemima Balkana. Motiv za nastanak ove knjige, koji je istakao u razgovoru povodom promocije u Sarajevu, ali i u pogovoru bosanskom izdanju, bio je da približi Andrića prije svega publici njemačkog govornog područja, a i mnogo šire. Cilj autora, dakle, bio je da prikaže evropski život ne samo Andrića književnika nego Andrića visokog diplomate, poliglota, intelektualca, erudita... U prilog tome na jednom mjestu ističe i kompleksnu problematiku zapadnjačkog nerazumijevanja ne samo političkih strujanja na Balkanu kako u prošlosti tako i danas, nego i nerazumijevanje

južnoslavenskih književnosti, što i jeste svojevrsni interpretativni podtekst Martensove knjige, a da se dovesti i u vezu sa njegovom intencijom da kontekst Andrićeva života čita u ključu postkolonijalne kritike.

Iako je dosad objavljeno više knjiga koje se na različite načine bave Andrićevim životom, autor ne želi umanjiti njihovu vrijednost, štaviše u pogovoru bosanskom izdanju ističe njihov izuzetan značaj za nastanak njegove biografske studije. Zavidna količina izvora i građe kojom se Martens služio prilikom višegodišnjeg rada na ovoj biografiji svjedoči da je riječ o jednom studioznom djelu, ali djelu koje je na svoj način izbjeglo sterilnost naučnog diskursa te se u akribičnom publicističkom maniru predstavilo kao vrlo čitko i zanimljivo štivo. Tome u prilog idu i dopadljive upadice o Andrićevim životnim meandrima, poput ove: „Zatim 1948. slijedi samo kratka priča ‘U vodenici’, u kojoj se jedan stari franjevac sjeća kako je kao dijete bio svjedok dok su dvoje mladih u vodenici kod bosanskog sela Graovika ugovarali ubistvo muža te žene. Na kraju se monah osvrće na svoj život i kaže da je naučio da ‘taj đavo melje, šuška i šapuće po cijelom svijetu, svukud pomalo, a ne samo u mlinu ispod Graovika.’ U to doba đavo naročito vrijedno melje u Berlinu“ (str. 148).

Knjigu otvara osvrt na geopolitičke, ekonomske te infrastrukturne prilike na Balkanu krajem 19. stoljeća, u vrijeme dolaska Austro-Ugarske na prostore Bosne i Hercegovine. Dalje, hronološkim redoslijedom nižu se poglavlja o Andrićevom životu sa obiljem podataka zahvaljujući kojima čitalac biva dobro obaviješten o svim ključnim momentima Andrićevog života. Autor prije svega insistira na Andriću kao odmjerenom političkoj figuri u prelomnim periodima 20. stoljeća. Sam naslov knjige indirektno referira upravo na to a preuzet je iz pripovijetke „Žena na kamenu“: „Sagoreti bez ostatka, izgubiti se u opštem požaru svetova kao vatra u vatri“. Autor ističe da je po njemu upravo to rečenica u kojoj se ogleda Andrićev život obilježen svjetskim ratovima kao i njegovim političkim djelovanjem. Djelima Ive Andrića Martens se nije bavio, ali je nije propustio donijeti intrigantan sud kako je Andrić jedina književna zvijezda sa naših prostora dostojna da stoji rame uz rame sa drugim evropskim i svjetskim nobelovcima. Ova tvrdnja zavređuje ozbiljnu kritičku i književnopovijesnu elaboraciju koja izostaje, ali zato knjiga vrvi pikanterijama iz Andrićevog života, koje se tiču njegovog odnosa sa ljudima iz intimnog i porodičnog okruženja, zatim poslovnih relacija i političkog miljea, umjetničkih i književnih krugova.

Kada je riječ o prikazu diplomatske karijere Ive Andrića, predočeno je pregršt historijskih činjenica, ali i isječaka iz intervjuja, dnevnika, pisama, izvještaja i drugih dokumenata, protokolarnih detalja itd. Posebnu pažnju plijene odlomci koji se odnose na Andrićevo strelovito napredovanje u diplomatskoj službi. U manje od dvadeset

godina probio se od siromašnog studenta iz provincije preko nižerangiranog diplomatskog činovnika do drugog čovjeka Ministarstva inostranih poslova i najbližeg saradnika predsjednika Vlade Kraljevine Jugoslavije Milana Stojadinovića.

Autor se mjestimično upušta i u psihološko portretiranje Andrića, ali to čini prilično oprezno oslanjajući se kako na citate iz Andrićevih zapisa tako i na, dnevničke bilješke, intervjuje, pisma, komentare... Andrić je za Martensa nesumnjivi oportunist (osim u mladalačkom dobu kada ga nalazi kao simpatizera Mlade Bosne), ali biranim riječima nalazi razumijevanje za to u kontekstu vremena i prilika. Cijela ova biografija zapravo odiše aromom empatije, kako prema Andrićevoj književnosti, tako i prema njegovoj sposobnosti snalaženja tokom burnih perioda života, u ratovim i političkim previranjima, a sve blagodareći pronicljivoj odmjerivosti i javnoj suzdržanosti. Stigmi oportunitizma suprotstavljeno je kao jedina politička i identitetska invarijabla Andrićevo jugoslavenstvo: „Od Hrvata ga je dijelilo puno toga, sa Srbima ga ni izbliza nije sve povezivalo. Jugoslavenstvo je bilo jedina politička ideja kojoj je doživotno ostao dosljedan“ (str. 308).

Komponujući odu Andrićevom jugoslavenstvu autor ne prešućuje uočljiv disbalans odbojnosti prema Zagrebu i dozirane piščeve prosrpske orijentacije. Dotiče i teme Andrićeve islamofobije, koja figurira u dobrom dijelu bošnjačke javnosti. U biografiji se s tim u vezi navode pro et contra stavovi, kako oni još iz doba Austrije nakon odbrane doktorata tako i oni od osamdesetih godina 20. stoljeća naovamo, podstaknuti objavljivanjem prevoda te kontroverzne disertacije. Martens se tu drži teze o nedopustivosti poistovjećivanja Andrićevog doktorskog rada i njegove književnosti, uz opravdanje da je Andrićev rad napisan silom prilika u velikoj žurbi te kako je po vlastitom piščevom priznanju na nivou školske pismene vježbe i ispod kriterija čak i onog vremena (mada stoji i činjenica da je rad ocijenjen najvišom ocjenom), kao i toga da se Andrić u poznijim godinama odrekao svojih orijentalističkih stereotipa prihvativši gledište da se krizno doba kasne vladavine osmanskog carstva ne može projektovati na prijašnja razdoblja. Na momente se čini kao da je Martens pišući o Andriću učio od njega tehnike suzdržanosti, pa tako on ovu temu vješto zaključuje potezom i-i: „Ko u njegovom djelu bude tražio priče o nepobjedivoj mržnji među religijama, naći će je. Ko bude tražio sveprisutno humanističko držanje, koje ne dijeli ljude po rasama ili vjeroispovijestima, također će ga naći“ (str. 101).

Zanimljiv detalj iz Andrićeve političke biografije, a koji nam na nekoliko stranica donosi Martensova knjiga jeste i slučaj Andrićevog referata iz vremena službovanja u Stojadinovićevoj Vladi, a koji se tiče raseljavanja Albanaca i nužnosti okupacije dijelova Albanije. Martens i ovaj put vrlo suzdržano iznosi niz opravdanja u korist

Andrića na fonu birokratske službene dužnosti ili eventualne irelevantnosti tog dokumenta, ali navodi i kako se opravdanje može tražiti i u činjenici „da su nasilna preseljenja u Evropi u prvoj polovini dvadesetog vijeka bila uobičajeno političko sredstvo.“ (str. 130)

S neskrivenim ushićenjem Martens piše o Andriću kao o personi kojoj je uspjelo da druguje sa Gavrilom Principom, a zatim u razmaku od samo nekoliko godina bude prisutan kao diplomata na prijemu kod Adolfa Hitlera, ali i da se pojavi kao gost prvomajске parade u Staljinovoj Moskvi. Zanimljiv je način na koji Martens na više mjesta targetira Josipa Broza kao beskrupuloznog diktatora, naglašavajući da je bio vrlo distanciran prema Andriću što dokazuje i mali broj njihovih susreta, kao i to da je Tito bio naklonjeniji ljevičaru starog kova Miroslavu Krleži. Martens, međutim, ne propituje Andrićevu odluku da Tita predloži za Nobelovu nagradu za mir, a simptomatično je da ga pritom ne tangira Andrićev politički angažman monarhiste i člana Stojadinovićeve Vlade, dok mu zamjera poslijeratno priklanjanje vlastima FNRJ i SFRJ. U tome bi se mogla čitati i autorova politička obojenost.

Knjigu zatvaraju dva poglavlja o vremenu nakon Andrićeve smrti. Jedno se tiče instrumentalizacije Andrićevih djela u periodu rata u Bosni i Hercegovini 1992–1995. od strane vlasti bosanskih Srba. Upravo iz rezervoara Andrićeve književnosti Karadžić je crpio materijal za teze o opravdanosti ratnih politika i nemogućnost izbjegavanja rata. Posljednje poglavlje je svojevrsni autorov zaključak o Andriću kao ličnosti koja svojom „filmskom biografijom“ i djelom umnogome nadrađa kulturne standarde Balkana te i dan-danas izaziva brojne rasprave. Glasove koji osporavaju Andrićevo književno djelo, a koji dolaze i sa Zapada, Martens ocjenjuje kao u najmanju ruku usamljene, a samim tim i nevažne. Utisak je da bi ostao vjerodostojniji kad se ne bi upuštao u polje estetske prosudbe gdje se, i po vlastitom priznanju, nije smatrao pozvanim, za razliku od biografske publicistike u kojoj je svoj na svome, upravo onako kako je na promociji knjige u Sarajevu sam opisao vlastiti pristup: „Htio sam tretirati Andrića kao što je on tretirao svoje glavne likove – s razumijevanjem za slabosti koje svi imamo.”

Adresa autora
Authors' address

Elvir Kopic
Mješovita srednja škola “Safet Krupić”, Bosanska Krupa
elvirkopic@gmail.com